

Vertailun valta

LEENA TERVONEN-GONÇALVES & ERIKKA OINONEN

Johdanto

Euroopan unionin (EU) maiden valtiontalouksien velkakriisi on viimeksi kuluneen vuoden ajan ollut niin eurooppalaisen kuin kotimaisenkin politiikan ja julkisen keskustelun keskiössä. Keskustelu on ollut runsasta ja värikästä, mutta valitettavan usein stereotypisoivaa ja osoittelevaa. ”Mustien lampaiden kattras on nyt koossa ja aitauksessa”, kirjoitti Helsingin Sanomat pääkirjoituksessaan 18.4.2011. Tämä tekstinpätkä kuvaa hyvin euromaiden velkakriisistä käydyn keskustelun luonnetta. Velkojensa kanssa kamppailevat Kreikka, Portugali ja Irlanti ovat nyt euroalauman mustia lampaita. Samaan eläinaiheisten vertauskuvien joukkoon sopii myös taloustieteistä alkunsa saanut ja sittemmin mediaan ja politiikkaan levinnyt Portugalin, Italian, Kreikan ja Espanjan kutsuminen englanninkielisellä lyhenneellä *PIGS* eli siat.

Kategorisoinnit ovat tehokas keino yksinkertaistaa ja tehdä ymmärrettävämmäksi monimutkaista todellisuutta. Tällä hetkellä vallalla olevat, usein karkeasti yksinkertaistavat ja jopa halventavat eteläeurooppalaisten maiden kategorisoinnit eivät ole tulosta vain viimeaikaisesta velkakriisistä ja sen käsittelystä, vaan ne ovat rakentuneet nykyisenkaltaisiksi pidemmän ajan kuluessa. Dikotomista jakoa ”etelään” ja ”pohjoiseen”, ”periferiaan” ja ”keskukseen” on tehty useilla foorumeilla, myös tutkimuksen saralla. Vaikka on vaikeaa ja hyödytöntäkin pyrkiä osoittamaan, mistä jokin kategorisointi alun perin juontaa juurensa, tutkimuksellisesti on kiinnostavaa ja poliittisesti tärkeää pyrkiä ymmärtämään, millä tavoin jostain kategorisoinnista tulee vallitseva ja itsestään selvänä pidetty.

Kategoriaa voidaan pitää itsestään selvänä, kun sen käyttöä ei tarvitse erikseen perustella. Menestynyt kategorisointi on helposti ymmärrettä-

vää. Helppo ymmärrettävyys edesauttaa sen leviämistä ihmiseltä toiselle, raportista strategiaan ja lehtijuttuun, tutkimuksesta politiikkaan, maasta toiseen jne. Menestyneet kategorisoinnit ovat useimmiten dikotomioita, joskus trikotomioita, mutta harvoin tätä moniulotteisempia (ks. Noël 2006). Kun poliittiset päätöksentekijät ottavat käyttöön jonkin kategorian, voidaan sen ajatella luovan mahdollisuuksia kategorian laaja-alaiselle leviämislle. Tämä tapahtuu usein yhteistyössä median kanssa (Czarniawska & Joerges 1996, 31). Vaikka populismi ja pinnalliset kategorisoinnit ovat saaneet uudelleen sijaa eurooppalaisessa politiikassa, vallalla ovat yhä viime vuosikymmenen aikana kasvaneet vaatimukset tehdä näyttöön perustuvaa politiikkaa. Kaivattu näyttö on luonteeltaan tieteellistä, ja tutkijoita ja tieteen tuomaa auktoriteettia kaivataan poliittisen päätöksenteon tueksi. (Fischer 2009.) Mutta min-käläiselle tiedolle on kysyntää?

Vaikuttaa siltä, että tutkimukset, jotka tuottavat näyttöä kategorisointien muodossa, ovat erityisen kysytyjä. Vertailevaa tietoa ja malleja tuottava hyvinvointivaltiotutkimus on vastannut tähän haasteeseen Euroopassa (esim. Esping-Andersen & al. 2002). Vaikutusvaltaisena ja arvovaltaisena poliittis-hallinnollisena instituutiona EU virallistaa tutkimuksen tuottamia kategorisointeja. Asiantuntijuuden ja politiikan yhteenkietoutuminen tai tiedolla hallitseminen ei ole uusi asia (esim. & Miller & Rose 2010; Fischer 2009). EU:ssa vertailevalle sosiaalitutkimukselle on ollut erityistä tarvetta ryhdyttäessä rakentamaan sosiaalista ulottuvuutta ja jalostamaan siitä edelleen Euroopan sosiaalista mallia (Savio 2001). Elina

Tätä tutkimusta ovat taloudellisesti tukeneet Emil Aaltonen säätiö ja Pirkanmaan sairaanhoitopiirin kilpailutettava tutkimusrahoitus. Arvokkaista kommentteista kiitämme Matti Alestaloa ja Juhani Lehtoa.

Palolan (2007, 32, 36) mukaan vertaileva hyvinvointivaltiotutkimus nousi jo 1990-luvulla vastaukseksi EU:n tarpeeseen saada tietoa eri maiden järjestelmistä ja niiden kehityksestä, mutta Lisabonin kokouksen (2000) jälkeen tiedon ja tutkimuksen laaja-alainen käyttö eurooppalaisessa sosiaalipolitiikassa on noussut kokonaan uudelle tasolle. (Ks. Esping-Andersen & al. 2002.)

Kielellä ja puhetavoilla on keskeinen rooli eurooppalaisessa politiikassa, mutta keskustelu nimeämisestä ja kategorisoinnista ja niihin liittyvästä vertailun vallasta on ollut lähes olematonta (ks. Keränen 2001). Tämä artikkeli pyrkii avaamaan keskustelua kategorisointien todellisuutta rakentavasta luonteesta. Kategorisoinnit eivät vain heijasta monimuotoista eurooppalaista todellisuutta, vaan rakentavat sitä nykyistä ja tulevaa Eurooppaa, jossa elämme ja tulemme elämään. Tässä artikkelissa pyrimme valottamaan kategorisointien konstitutiivista luonnetta erilaisten tekstiaineistojen avulla. Empiirisesti tarkastelemme sitä, miten Etelä-Euroopasta ja erityisesti Portugalista on puhuttu tutkimuksen, politiikan ja median piirissä.

Käytämme aineistojen analyysiin genealogista lukutapaa. Genealogia lähtee liikkeelle kielen konstituivasta luonteesta. Käsitteenä se merkitsee jonkin asian historiallista muodostumista. Genealogia on menetelmä, joka tutkii, kuinka itsestään selvinä pidetyt totuudet, kuten tieteelliset totuudet, ovat historiallisia konstruktioita, joilla on juurensa tietyissä poliittisissa ja sosiaalisissa tilanteissa ja tietyillä agendoilla. Genealogiaa voidaan käyttää analysoimaan diskurssien ja ideoiden historiallista muodostumista. Kun perinteinen alkuperän historia legitimoii nykyhetken löytämällä sen juuret menneisyydestä, genealogia päinvastoin tutkii historiaa haastaakseen nykyhetken. Pyrkinessään vastaamaan tähän haasteeseen genealoginen tutkimus on monesti kriittistä. (Saukko 2003.)

Vertailu ja nimeäminen

Vertaileminen on luontaista meille kaikille. Vertailujen avulla teemme maailmaa ymmärrettäväksi ja suhteutamme omaa itseämme, asemaamme ja tekemisiämme ympäristöömme ja muihin ihmisiin. Vertailujen tekeminen on luontaista myös yhteiskunta- ja sosiaalietiteille, sillä mitään yhteiskunnallista tai sosiaalista ilmiötä ei voida

tarkastella irrallaan muista yhteiskunnallisista tai sosiaalisista ilmiöistä (Durkheim 1982 [1895]).

Vertaileva tutkimus on myös yksi yhteiskunta- ja sosiaalitutkimuksen alalaji. Vertailevan tutkimuksen määritelmästä ei vallitse täyttä yksimielisyyttä. Useimmiten vertaileva tutkimus määritellään tutkimukseksi, jossa vertaillaan systemaattisesti jotakin sosiaalista ilmiötä vähintään kahdessa maassa, yhteiskunnassa tai kulttuurissa. (Oinonen & Alestalo 2006, 209.)

Vertaileva tutkimus voidaan jakaa kahteen metodologiseen lähestymistapaan: muuttujaorientoituneeseen tutkimukseen ja tapausorientoituneeseen tutkimukseen. Muuttujaorientoitunut tutkimus tutkii yhtä muuttujaa tai pientä määrää muuttujia suuressa määrässä tapauksia. Tapausorientoitunut tutkimus puolestaan tutkii useita muuttujia pienessä määrässä tapauksia. Tapausorientoitunut vertaileva tutkimus voidaan edelleen jakaa kahteen eri tyyppiin: muutamaa tapausta vertailevaan tutkimukseen, jossa vertailtavia tapauksia (maita, kulttuureja) pidetään uniikkeina, ainutlaatuisina, ja pientä määrää tapauksia vertailevaan tutkimukseen, jossa korostetaan tutkittavien tapausten samankaltaisuuksia. (Ragin 1987; Oinonen & Alestalo 2006.) Pientä määrää tapauksia tutkivat vertailevat tutkimukset pitävät tyypittelyä keskeisenä keinona ymmärtää ja selittää eroja. Perinteinen vertaileva hyvinvointivaltiotutkimus hyvinvointivaltiotyyppineen on esimerkki pientä määrää tapauksia (esim. kehittyneet länsimaat) tutkivasta vertailevasta tutkimuksesta.

Vertaileva hyvinvointivaltiotutkimus on ensisijaisesti luottanut tilastollisiin aineistoihin ja instituutioita koskeviin tietoihin. Se on tuottanut vakuuttavia jaotteluja erilaisista hyvinvoinnin tuottamisen ja rahoittamisen tavoista eri puolilla läntistä maailmaa. (Esim. Flora 1986; Palme 1990; Kangas 1991.) Tilastojen käyttöä on tuettu yhteiskuntahistorian analyysillä. Tunnetuin näistä jaotteluista on Gøsta Esping-Andersenin (1990) esittämä hyvinvointivaltioregiimien typologia. Myöhemmät tutkimukset ovat rakentaneet Esping-Andersenin jaottelun pohjalle sitä kritisoiden tai kiittäen. Kriittikiä on esitetty naisnäkökulman laiminlyönnistä (esim. Orloff 1993), keskittymisestä tulonsiirtoetuuksiin (esim. Anttonen & Sipilä 1994), keskittymisestä taloudellisten asioiden käsitteellistämiseen ja kulttuuristen merkitysten huomiotta jättämiseen (Clarke 2004) ja eri maiden tai alueiden sijoittumises-

ta tai sijoittumattomuudesta typologian malleihin (esim. Leibfried 1992; Castles 1993; Ferrera 1996). Kriittikkä esittäneet tutkijat ovat täydentäneet mallia oman tutkimustyönsä hedelmillä. Näin on syntynyt kukoistava tutkimusala, jonka tuottamat mallit ja niitä toteuttaneet tutkijat ovat löytäneet tiensä myös poliittisen vaikuttamisen sfääreihin. Eurooppalaisessa mitassa alan huippututkijoiden tie on vienyt aina poliittisen vaikuttamisen ytimeen saakka EU:n neuvonantajiksi (Jepsen & Serrano Pascual 2005; Palaola 2007; European Communities – Commission 1994).

Hyvinvointivaltioiden vertailu perustuu pitkälti hyvinvointivaltiollisuuden mittaamiseen. Jotta hyvinvointivaltiollisuutta voidaan mitata, valitaan ensin jokin julkisen politiikan alue, jota halutaan tarkastella. Tämän jälkeen politiikka redusoidaan numeroiksi ja numeroita analysoidaan. Kun numeerisen vertailun tulokset puetaan esitettävään muotoon, niistä tehdään jälleen politiikkoja ja edelleen hyvinvointivaltiomalleja. Keskusteluissa ei ole juuri problematisoitu, kadotetaanko tässä politiikan numeroiksi kääntämisessä ja sen jälkeisessä politiikaksi laajentamisessa jotain (ks. Yanow 2000). Vaikka mittaamisen menetelmiä kehitellään jatkuvasti, on yllättävää, kuinka vähän huomiota on kiinnitetty siihen vertailevan tutkimuksen tärkeään osaan, jota voimme kutsua kategorisoinniksi ja nimeämiseksi.

Sosiologian piirissä nimeämistä (*labeling*) ovat tutkineet Barbara Czarniawska ja Bernward Joerges. Heidän mukaansa sanoista tehdään nimiä (*label*) toistamalla niitä paitsi usein niin myös kyseenalaistamattomalla tyyllillä samankaltaisessa kontekstissa. Toisaalta menestyksekkäät nimet leviävät kontekstista toiseen, ja lopulta niistä tulee itsessään institutionaalisia kategorioita (Czarniawska & Joerges 1996, 32). Tässä keskitymme erityisesti kansainvälisen vertailun käytännöissä ja kategorisoinneissa käytettyyn nimeämiseen ja erittelemme myös nimeämisen keinoja. Aineistossamme nimeämistä on harjoitettu ja edistetty toiston, selviöiden ja dikotomisoinnin keinoin sekä käyttämällä luokitteluja ja numeerisia mittareita. Lisäksi on vedottu tieteen auktoriteettiin ja näyttöön perustuvaan politiikkaan sekä vaikutusvaltaisiin toimijoihin.

Vertaileva tutkimus tuottaa usein suuriin tilasto- ja kyselyaineistoihin perustuvia eroja tai yhtäläisyyksiä korostavia luokitteluja, kategorioita ja tyypittelyjä. Nimeäminen on olennainen osa ver-

tailua. Nimeäminen voidaan ymmärtää välineeksi vertailun tulosten, löydettyjen erojen ja yhtäläisyyksien kommunikoimiseksi ja kuvaamiseksi. Paitsi että kategorisointi ja nimeäminen auttavat hahmottamaan monimutkaista todellisuutta, ne myös luovat identiteettejä (Schram 1993; Tilly 2008). Otetaan esimerkiksi Suomi. Suomi ei kuulu Esping-Andersenin hyvinvointivaltio-typologiassa skandinaaviseen hyvinvointivaltiomalliin, mutta monet tutkimukset ovat asettaneet Suomen Norjan, Ruotsin ja Tanskan rinnalle yhdeksi maailman johtavista hyvinvointivaltioista. Esimerkiksi Matti Aaltonen sanoo saaneensa Suomen skandinaaviseen ryhmään kuuluvaksi käyttämällä korosta ja lakaise -menetelmää: samalla kun korostetaan yhteneväisyyksiä, eroavaisuudet lakaistaan maton alle (Aaltonen 2010, 301). Kun maita kategorisoidaan ja nimetään sosiaalidemokraattisiksi, liberaaleiksi tai konservatiivis-korporatistisiksi (Esping-Andersen 1990) tai heikoiksi ja vahvoiksi (HS 21.4.2011), nimeäminen korostaa eroja luotujen kategorioiden välillä, mutta häivyttää niitä kategorioiden sisällä.

Tutkimusaineisto

Seuraavissa luvuissa analysoimme, kuinka Etelä-Eurooppaa ja erityisesti Portugalia on kutsuttu tutkimuksen kentällä, EU-politiikan piirissä ja suomalaisessa mediassa ja miten tähän nimeämiseen on suhtauduttu Portugalissa. Koska intressinämme on tutkia, kuinka kuva alkeellisestä etelästä on kategorisen nimeämisen kautta muodostunut vallitsevaksi, olemme keskittyneet eri aineistoissa samankaltaisina esiintyneiden puhe- tapojen esiin nostamiseen.

Aineistoina olemme käyttäneet kolmen viimeksi kuluneen vuosikymmenen aikana julkaistuja kansainvälisiä hyvinvointivaltiotutkimuksia, EU:n koheesiopolitiikkaa koskevia julkaisuja ja raportteja, Portugalin hallitusohjelmia sekä vuoden 2011 aikana Helsingin Sanomissa (HS) julkaistuja kirjoituksia. Sovellamme aineiston lukuun genealogista lukutapaa ja kysymme, kuinka tietyistä ajattelutavoista tulee vallitsevia ja itsestään selvänä pidettyjä tiettyinä ajanjaksoina. Tarjoituksena ei ole tutkia yksityiskohtaisesti kutakin diskurssia ja debattia, vaan pikemminkin osoittaa, kuinka useat debatit ja toimintapolitiikkaa ohjaavat diskurssit ovat kehittyneet samansuuntaisiksi kolmen viimeksi kuluneen vuo-

sikymmenen aikana ja osaltaan uusintaneet dikotomista etelä-pohjoinen-ajattelua.

Tutkimuksiksi luokitellut aineistot koostuvat kirjoista, kirjanlukuista ja tieteellisissä aikakauslehdissä julkaistuista artikkeleista. Tieteellisen julkaisemisen perinteen mukaisesti kirjoittajat esiintyvät omilla nimillään. Kirjoitukset on pääasiassa julkaistu englanniksi. Olemme valinneet analysoitaviksi sellaiset alan keskeiset kirjoitukset, jotka kuvaavat Etelä-Eurooppaa. Koska ”Etelä-Eurooppaa” on kuvattu suhteessa ”Pohjois-Eurooppaan”, on aineistona myös eksplisiittisesti Pohjois-Eurooppaa ja implisiittisesti Etelä-Eurooppaa käsitteleviä kirjoituksia. Tutkimuksellinen aineisto sijoittuu vuosien 1990 ja 2010 väliin.

EU:sta olemme valinneet analysoitaviksi alue- eli koheesiopolitiikkaa käsitteleviä julkaisuja, joissa Etelä-Eurooppa on mukana. Analysoituja ja komission julkaisuja ovat Koheesionpolitiikan toinen arviointiraportti (2001), Koheesiopolitiikan historiikki ”EU Cohesion Policy 1988–2008” (2008) sekä aluepolitiikkaa esittelevillä www-sivuilla julkaistu ”History of the Policy” ja parhaillaan käynnissä olevan aluepoliittisen rahoituskauden (2007–2013) esittely. Edellä mainittujen komission tuottamien ja julkaisemien aineistojen lisäksi olemme analysoineet myös eräitä komission tilaamia tai komission tiedonhankinnan prosesseissa tuotettuja tekstejä, joissa kirjoittajana on yksityinen henkilö (Sapir 2004; Tsipouri 2002). Tämä heijastaa sitä yleisempää trendiä, jossa eri alojen asiantuntijat kutsutaan EU:n tai EU:ta koskevien raporttien ja taustapapereiden tuottajiksi. Vaikka analysoidut tekstit on julkaistu vuoden 2000 jälkeen, ne kokoavat yhteen koheesiopolitiikan kaudella käytetyt kategorisoinnit vuodesta 1988 lähtien.

Portugalin asiakirjat koostuvat hallitusohjelmista sekä hallitusohjelmien pohjalta vuosittain laadituista asiakirjoista (Grandes Opções do Plano, GOP). Hallitusohjelmat ja parlamentin julkaisemat GOPit ovat satoja sivuja pitkiä, yksityiskohtaisesti tulevaa politiikkaa linjaavia asiakirjoja. Tulevaisuutta linjataan paitsi asettamalla tavoitteita myös kuvaamalla laajasti nykyistä tilannetta ja ratkaisua vaativia ongelmia. Näistä asiakirjoista olemme analysoineet tarkemmin sosiaali- ja terveyspolitiikkaa ja EU-politiikkaa kos-

kevat osiot sekä johdannot¹. Asiakirjat on julkaistu portugaliksi, ja niitä voidaan pitää ennen kaikkea portugalilaiselle yleisölle suunnattuina. Ajallisesti aineistot kattavat koko vallankumouksen jälkeisen ajanjakson (1976–2009). Tämä aikakausi kattaa myös koko EU:hun integroitumisen prosessin.

Suomen suurin sanomalehti Helsingin Sanomat on valittu edustamaan suomalaista mediaa. Muista edellä esitellyistä aineistoista poiketen olemme tarkasteleet Helsingin Sanomia vain vuoden 2011 ajalta ja analysoineet kirjoituksia, jotka käsittelevät Portugalia kriisimaa-puheen kontekstissa. Emme kiinnitä huomiota yksittäisten Helsingin Sanomien toimittajien henkilöllisyyteen, mutta mielipideosastolla julkaistuista kirjoituksista olemme maininneet kirjoittajan.

Vertaileva hyvinvointivaltiotutkimus: perässätulijoita ja edelläkävijöitä

Vaikka hyvinvointivaltioiden vertailut pohjautuvat numeeriseen mittaamiseen, tutkimuksen tulokset kommunikoidaan sanoin. Tutkijat ovat käyttäneet kuvatakseen eteläeurooppalaista hyvinvointivaltion mallia seuraavia ilmauksia: *alkeellinen* (Leibfried 1992; Gough & al. 1997), *semi-institutionalisoitunut lupaus* (Leibfried 1992), *perifeerinen* (Kosonen 1995), *post-autoritaarinen* (Lessenich 1994), *erillinen perässätulijoiden ryhmä* (Katrungalos 1996), *ex-fasistinen* (Navarro & Shi 2001), *kypsymätön* (Muffels & Fouarge 2004). Tämä kaiken kattava ”kypsymättömyys” on nähty osittain kehitykselliseksi, ohimeneväksi piirteeksi (*catch up countries*) (Leibfried 1992), mutta myös suhteellisen pysyväksi, rakenteelliseksi tai institutionaaliseksi piirteeksi. Termin *catch-up countries* takana on modernistinen oletus, jonka mukaan perässä laa- haavat Etelä-Euroopan maat seuraavat kehityksessään edistyneempiä hyvinvointivaltioita. Pääasiassa eteläeurooppalaiset tutkijat ovat Maurizio Ferreran (1996) viitoittamana tunnustaneet näistä maista oman, erillisen hyvinvointivaltiotyyppin ja nimenneet sen puhtaasti maantieteellisin termin ”eteläeurooppalaiseksi” tai ”välimerillisek-

¹ Asiakirjoja on analysoitu yksityiskohtaisemmin ja erilaisesta näkökulmasta toisessa tutkimusartikkelissa (ks. Ter- vonen-Gonçalves 2012).

si” (Ferrera 1996; Rhodes 1997; Moreno 2000; Guillen & Matsaganis 2000).

Toinen ääripää eurooppalaisten hyvinvointivaltioiden vertailussa on sijoitettu Pohjois-Eurooppaan, erityisesti Pohjoismaihin. Peter Baldwinin (1990, 43) mukaan pohjoismaista mallia on yleisesti pidetty ”hyvinvointivaltion kehityksen korkeimman asteen ilmentymänä”. Tutkijat ovat yleensä käyttäneet joko maantieteellisiä termejä (*skandinaavinen, pohjoismainen*) kuvataksien mallia tai kutsuneet sitä *sosiaalidemokraattiseksi* (Esping-Andersen 1990). Sosiaalidemokratia on puolestaan yhdistetty positiivisesti latautuneisiin universalismin, tasa-arvon ja solidaarisuuden arvoihin (Kuisma 2007). Margitta Mätzke ja Ilona Ostner (2010) kutsuvat Skandinavian maita *edelläkävijöiksi* suhteessa postindustrialistisen yhteiskunnan ongelmiin.

Arkikielessä esitetyjä kategorisointeja muista maista tai kansallisuuksista pidetään helposti stereotyyppisinä ja kapeina, omasta kansallisesta paremmuudesta kiinni pitävinä. Tieteessä tuotettujen kategorisointien voisi olettaa olevan sofistikoituneempia, mutta näin ei kuitenkaan näytä olevan. Jari Aron mukaan (1999, 17–18) ylistämistä ja halventamista käytetään usein tieteessä keinona muodostaa hierarkioita eri näkemysten välille.

On myös esitetty, että pohjoismaisilla tutkijoilla on ollut taipumus analysoida kaikkia hyvinvointivaltioita valitsemalla sellaiset muuttajat, jotka ovat keskeisiä Pohjoismaissa, mutta eivät välttämättä muissa yhteiskunnissa (Hellsten 1995, 432). Tutkimuksen valtavirta on painotunut analysoimaan kaikkia hyvinvointivaltioita perustuen instituutioihin, arvoihin ja poliittiskulttuurisiin valintoihin, joiden on tunnistettu olevan keskeisiä Pohjoismaissa (Baldwin 1996). Matti Alestalo, Sven E. O. Hort ja Stein Kuhnle (2009, 45) ovat kuvanneet tätä painotusta ”skandosentrismiksi”. Ana M. Guillen ja Manos Matsaganis (2000) ovatkin osoittaneet, kuinka Etelä-Euroopan maiden nimeäminen alkeellisiksi hyvinvointivaltioiksi on ollut harhaanjohtavaa ja perustunut empiirisen datan väärinlukemiseen. Heidän mukaansa Etelä-Euroopan hyvinvointijärjestelyjen ongelmana ei ole se, että ne olisivat ”perässä” järjestelminä, vaan se, että ne kärsivät järjestelmän osien epätasapainosta, joka johtaa kasvavaan epätasa-arvoon ja tehottomuuteen.

Yhteiskuntatieteilijöillä on tapana olla samaa mieltä siitä, että pohjimmiltaan kaikki tieteen-

alalla luodut typologiat ovat ”vain abstrakteja malleja”. Ne nähdään eräänlaisina käsitteellisinä välineinä, jotka auttavat ymmärtämään kompleksista todellisuutta. Kuitenkin, samaan aikaan, nämä käsitteelliset mallit myös rajoittavat ajattelua ja toimintaamme tutkijoina, kansalaisina, politiikantekijöinä ja virkamiehinä. Tämä ei tarkoita, että kaikki kategorisoinnit houkuttelisivat yhtä paljon. Sen sijaan huomio riippuu siitä, missä määrin nämä kategorisoinnit ovat kykeneviä kontribuoimaan paradigman institutionalisoitumiseen, mikä puolestaan riippuu siitä, mitä tieteellisiä ja poliittisia paradigmoja pidetään sillä hetkellä ajankohtaisina (Bothfield 2008). Esping-Andersenin regimijaottelu ja sen jälkikasvu saavuttivat hallitsevan aseman kansainvälisen sosiaalitutkimuksen kentällä 1990-luvulla. Peter Abrahamsson (1999, 394) nimesi tämän kukoistavan käytännön ”hyvinvointivaltiomallien *bussinekseksi*” kymmenen vuotta sitten. Lisäksi hän osasi ennustaa sen jatkavan tärkeänä hyvinvointi- ja sosiaalipolitiikkatutkimuksen osana reilusti tämänkin vuosituhatvuoden puolelle. Business-ajattelua on tukenut muun muassa EU rahoittamalla vertailevia tutkimusprojekteja (Keränen 2001).

Politiikka: portugali ja euroopan unioni

Poliittinen vallankumous vuonna 1974 päätti lähes puoli vuosisataa kestäneen diktatuurin Portugalissa. Demokratiaan siirtymisen jälkeen (1976) maan perusinfrastruktuuria kehitettiin, yleinen elintaso nousi ja väestön terveys parani (Medina Carreira 1996; Santana 2000). EU laajeni 1980-luvulla Etelä-Euroopan suuntaan. Portugali ja Espanja liittyivät jäseniksi 1986, Kreikka 1981². Laajenemista edelsi noin vuosikymmenen kestänyt valmistelu- ja neuvotteluvaihe. On hyvä palauttaa mieliin, että EU³ oli tuolloin ennen kaikkea taloudellinen liitto. Vaikka laajeneminen etelään merkitsi talousalueen laajenemisen

2 Italia oli yksi EU:n perustajajäsenistä.

3 Portugali haki Euroopan yhteisön (EY) jäsenyyttä miltei heti vallankumouksen jälkeen, ja sen jäsenyyshakemus hyväksyttiin vuonna 1977. Täysjäsenyys EY:hyn tuli voimaan 1986. EY hyväksyi vuonna 1991 Maastrichtissa pidetyssä EY:n jäsenmaiden hallitusten välisessä kokouksessa sopimuksen Euroopan unionista (EU). Tässä artikkelissa puhumme yhtenäisyyden vuoksi EU:sta kautta tarkasteltavan ajanjakson. (http://europa.eu/about-euleu-history/index_fi.htm.)

ta, se oli ennen kaikkea poliittinen kädenojennus näille pitkien oikeistodiktatuurien köyhdyttämille maille. Integraatiokehityksen historiassa tämä laajeneminen merkitsi taloudellisen yhteisön laajenemista poliittisten ja sosiaalisten kysymysten suuntaan.

Vaikka paljon kehitystä oli tapahtunut vuoteen 1986 mennessä, ero yhteisön muihin jäsenvaltioihin oli vielä suuri. Tätä eroa on eurooppalaisessa politiikassa pyritty kaventamaan ”koheesiopolitiikan” keinoin. Käytännössä tämä on merkinnyt koheesiopoliittisten tavoitteiden määrittelyä ja niiden perusteella jaettavia taloudellisia tukia. Koheesiopoliittikkaa on toteutettu rakennerahastojen ja vuonna 1993 luodun koheesiorahaston kautta. Kaudella 1988–1992 koheesiopolitiikan keskeiseksi periaatteeksi määriteltiin keskittymisen ”köyhimmille ja kehittymättömimmille alueille” (European Commission 2011a). Kausina 1989–1993, 1994–1999 ja 2000–2006 rakennerahastojen maksamien tukien ensisijainen tavoite oli ”tukea kehitystä ja rakenteellista sopeutumista niillä alueilla, joiden kehitys laahaa perässä” (European Commission 2008). Kaudelle 2007–2013 ensimmäinen tavoite on ”tukea kehitystä vähemmän vauriilla alueilla” (European Commission 2011b).

Koheesiorahastolla on alusta asti ollut ennemminkin kansallinen kuin alueellinen painotus, ja sen rahoituskohteena ovat olleet ”ne jäsenmaat, joiden henkeä kohden laskettu bruttokansantuote on alle 90 % EU:n keskiarvosta ja jotka seuraavat ekonomisen konvergenssin ohjelmaa” (European Commission 2001; Sapir 2004). Käytännössä tämä on tarkoittanut Kreikkaa, Espanjaa, Irlantia ja Portugalia (esim. Tsipouri 2002, 3). Nyt käynnissä olevalla kaudella 2007–2013 koheesiomaiksi luetaan Kreikan ja Portugalin lisäksi myös koko joukko uusia jäsenmaita (European Commission 2011a). Kaunis ajatus koheesiopolitiikan takana on lisätä maiden ja alueiden välistä yhteenkuuluvuutta, mutta Espanjaa, Portugalia, Irlantia ja Kreikkaa kutsutaan koheesiomaiksi lähinnä niiden saamien tukien vuoksi (esim. Wallace 2000, 31).

Jos akateeminen kielenkäyttö on osaltaan konstituoinut EU:ssa rakennettua poliittista todellisuutta, niin viesti on mennyt perille Portugaliin saakka. Hallinnan hengessä puhe ”perifeerisestä ja perässä tulevasta” maasta on otettu aktiiviseen käyttöön kansallisessa poliittisessa kielenkäytössä (Tervonen-Gonçalves 2012). Seuraav-

sa hallitusohjelmista poimituista tekstinäytteistä kiteytyy kansanterveysindikaattoreista johdettu perässätulijan positio. Perässätulijuus määritellään suhteessa viiteryhmään, joka vaihtelee ”muista eurooppalaisista maista” ”enemmistöön eurooppalaisia maita” tai ”eurooppalaisesta keskiarvosta” ”EU-maiden keskiarvoon” ja ”parhaisiin suoriutujiin”.

”Mitä tulee terveyden indikaattoreihin... maa on sijoittunut erittäin epäedulliseen asemaan verrattuna muihin Euroopan maihin...” (GOP 1977, 195)

”Pääasialliset terveyden indikaattorit paljastavat Portugalin ala-arvoisen aseman eurooppalaisessa kontekstissa erityisesti koskien lapsikuolleisuuslukuja (8.7 % Portugalilla, 6.5 % EU:n keskiarvo)... ja elinajanodotetta...” (GOP 1996, 16)

”...Vaikka eräät terveyden indikaattorit ovat parantuneet, Portugalin asema EU:n puitteissa on yhä epätydyttävä.” (GOP 2000, 21)

Vaikka perässätulijuus kuvasi todellisuutta ja itsetymmärrystä suhteessa Eurooppaan erityisen hyvin 1970- ja 1980-luvulla, Portugalissa tapahtuneen kehityksen voisi kuvitella muuttaneen tilannetta. Kuitenkin perifeeriseksi nimeäminen on kuluneina vuosikymmeninä siinä määrin vakiintunut, että siitä on ollut vaikea päästä eroon. Siitä itsestään on tullut institutionalisoitunut kategoria, joka jäsentää myös kansallista itsetymmärrystä suhteessa Eurooppaan. Jos maan suhteellinen tilanne onkin jollain indikaattorilla mitaten päässyt parantumaan, on pian huomattu jälkeensä jääneisyyttä jollain toisella alueella. Perässätulijan positio on pysynyt, vain sille annetut merkitykset ovat muuttuneet. (Tervonen-Gonçalves 2012.)

Toisaalta millä muilla tavoin portugalilaiset voisivat sijoittaa itsensä suhteessa Eurooppaan? On esitetty, että tullakseen vakavasti otetuksi keskustelijaksi on käytettävä samoja diskursseja kuin muutkin yhteiskunnallisesti merkittävät tahot käyttävät (Hajer 1995; Fischer 2003). Maarten Hajeria mukaillen tätä voisi kutsua diskurssiiviseksi disiplinaiksi. Kansallisvaltiot voivat joko hyväksyä tai hylätä niille yhteisillä foorumeilla annetut subjektipositiot, sellaiset kuten mallioppilas tai perässätulija, mutta ne eivät voi sivuuttaa niitä. Tätä vahvistaa lisäksi se seikka, että osallistuminen vertailevan tiedon keräämiseen ja käyttöön on nähty soveliaaksi tavaksi toimia kansainvälisesti. EU:ssa avoimen koordinaation menetelmä on vahvistanut tätä toimintatapaa entisestään (ks. Saari 2006).

Vaikka perässätulijan positio on vallitseva Portugalin hallitusohjelmien terveys-, sosiaali- ja EU-politiikkaa käsittelevissä osioissa, nostamme seuraavaksi esiin aineistopätkiä, jotka kuvaavat Portugalille osoitettujen perässätulijan positioiden avointa kyseenalaistamista. Tämänkaltaista kyseenalaistamista voi pitää merkinä niiden vallitsevuudesta.

”...Portugalín kaltainen maa edustaa periferiaa aina vähemmän ja vähemmän. Meidän tulee käyttää niitä tienhaaroja, jotka pitävät meitä referenssinä. Jo olemassa oleva polysentrismi velvoittaa meidät kiistämään päättäväisesti sen, mitä ei tule nähdä väistämättömänä kohtalona – maantieteellistä sijaintiamme, joka on etäällä perinteisesti merkittävistä keskuksista.” (GOP 1989–1991, 471.)

Sen sijaan, että eri indikaattorien vertailuista johdettu tai poliittisena kategoriana esitetty perifeerinen positio hyväksyttäisiin faktana, perifeerisyys ymmärretään tässä tekstissä yhtenä, joskin vallitsevana tulkintana. Yhtäältä tätä vallitsevuutta puretaan redusoidulla perifeerisyys maantieteelliseksi seikaksi. Toisaalta puhutaan *nykyisestä* polysentrismistä ja *perinteisistä* keskuksista. Väistämättömäksi kohtaloksi koettua perifeeristä positiota hyljeksitään rohkaisemalla ”kollektiivista me-toimijaa” aktiivisesti kiistämään näitä pysähtyneitä ajattelumalleja.

”Me jatkamme konvergoitumista Eurooppaan paitsi taloudellisesti myös sosiaalisesti kuin myös ihmisten ja perheiden hyvinvoinnin näkökulmasta ... Me tunnistamme rakenteelliset puutteemme. Niiden ei kuitenkaan tule pudottaa meitä epärealistisiin asemiin eikä halvaannuttaa päättäväisyyttämme. Tilanteessamme on mahdollista jatkaa kehitystä kaikilla rintamilla ... sosiaalisessa solidaarisuudessa – lanseeraten pohjan uudelle hyvinvointivaltiolle, kehittäen uusia sosiaalipolitiikkoja ja olemalla pioneereja sosio-professionaalisen integraation saralla tai etsien uutta sosiaalisen koheesion mallia, kestäväää ja yhteensopivaa meidän vaurautemme tason kanssa.” (Programa do XIV Governo Constitucional 1999–2002, 10–11).

Nämä tekstit eivät ainoastaan hylkää Portugalille osoitettuja positioita, vaan ne myös asemoivat Portugalin Eurooppaan uudella tavalla (esim. referenssipiste, edelläkävijä, uusi hyvinvointivaltio). Korostamalla näiden mallien ja politiikkojen uutuutta ne kontekstualisoidaan kansalliseen politiikkaan. Kyseenalaistamalla vallitsevat tulkinnat nämä tekstit avaavat tietä erilaiselle itsemäärittelylle (Tervonen-Gonçalves 2012).

Media

Tuorein kategorisointi Etelä-Euroopan maille on *kriisimaa*. Sillä on poliittisessa kielenkäytössä ja mediassa viitattu rahoitukselliseen kriisiin, joka on kohdannut Kreikkaa, Portugalia ja Irlantia sekä uhannut Espanjaa ja Italiaakin. Kriisimaa-käsite on sujahtanut kotoiseen kielenkäyttöömme jokseenkin sulavasti. Suomen eduskuntavaalien alle keväällä 2011 osunut ”Portugalín kriisi” on otettu käyttöön niin kansan kuin poliittisen eliitinkin keskuudessa. Mediassa on esitetty arvauksia siitä, ratkaisiko ”Portugalín kriisi” Suomen eduskuntavaalien tuloksen ja mursi poliittisen kulttuurimme vanhat mallit. ”Persu-kansan” syvien rivien mediassa esittämiä kannanottoja seuraamalla tämän voisi nähdä hyvinkin olleen yksi keskeinen seikka. Myös hallituksen muodostamiseen ”Portugalín kriisi” toi oman lisänsä.

Vaikka kriisimaiksi nimettyjä maita on muitakin, keskitymme tässä artikkelissa erityisesti Portugalín kategorisointiin kriisimaaksi suomalaisessa mediassa. Valitsimme empiirisen analyysin kohteeksi Suomen suurimman sanomalehden Helsingin Sanomat (HS). Syötimme HS:n sähköiseen arkistoon hakusanoiksi ”Portugali kriisimaa”. Tulokseksi saimme 88 osumaa vuoden 2011 seitsemän ensimmäisen kuukauden ajalta. Vuonna 2010 kriisimaa-termiä oli käytetty tässä yhteydessä 27 kertaa. Vuonna 2009 julkaistuista jutuista löytyi vain yksi osuma haulle ”Portugali kriisimaa”. Analyysi perustuu vuotta 2011 koskevaan aineistoon. Käsite on vuonna 2011 levinnyt HS:n taloussivujen ja pääkirjoitusten palstoilta laajalti myös kotimaan sivuille. Kuva ”kriisimaa Portugalista” tiivistyy 8.4.2011 julkaistussa pääkirjoituksessa, jossa se kuvataan taloutensa sotkeneena, poliittisesti vastuuttomana, kilpailukyvyttömänä, rakenteeltaan jäykkänä ja talousrakenteeltaan ongelmallisena. Lisäksi samaisessa kirjoituksessa Portugalín kerrotaan olevan hätäavun varassa, ulkona lainamarkkinoilta, umpikujassa, muiden autettavana, velkakriisin tartuttajana, vakausrahaston uutena asiakkaana ja karsinaan aidattuna mustana lampaana.

Miksi kriisimaa-termi on ollut niin tavattoman helppo ottaa käyttöön (esimerkiksi) juuri Portugalín kohdalla? Saman velkakriisin uhatessa Belgiaa ja viimeksi USA:ta, on vedottu kriisien poliittiseen luonteeseen ja kielletty niiden vertaaminen ”oikeisiin kriisimaihin” (HS 28.7.2011). Mikä selittää kriisimaa-termin kyseenalaistama-

tonta suosiota? Tätä voi yrittää ymmärtää pohtimalla nimeämisen politiikassa käytettyjä keinoja.

Retorisesti on ollut äärimmäisen tehokasta puhua kriisimaaksi luokittelusta. Luokittelu antaa kuvan täsmällisestä ja objektiivisesta metodista ja etäännyttää lukijan nimeämisen poliittisesta luonteesta. Luokituslaitokset tai luokittajat kuulostavat kunnioitettavilta ja puolueettomilta instituutioilta. Oikealta nimeltään ne ovat kuitenkin luottoluokitusyhtiöitä. Vasta hiljattain on Euroopan politiikassa ja mediassa ryhdytty keskustelemaan kriittiseen sävyyn näistä yhtiöistä. Euroopassa on herätty siihen, että kaikki EU-maiden lainoja luokittavat yhtiöt ovat amerikkalaisia. Pekka Pihlanto huomauttaa HS:ssa 14.7.2011 julkaistussa mielipidekirjoituksessaan, ettei liialliseen hyväuskaisuuteen luokittajien toiminnan suhteen ole varaa. Pihlannon mukaan huomiota ei herätä ainoastaan luokittajien yhtenäinen kansallisuus, vaan myös se seikka, että luokittajien toiminta on suosinut rahoituslaitoksia, joilla on saatavia kriisimailta. Heikki Patomäki ja Marissa Varmavuori (Suomen Attack) esittivät HS:n mielipidesivuilla 12.5.2011 julkaistussa kirjoituksessaan kysymyksen siitä, ilmentääkö kriisimaiden auttamiseen tarkoitettut EU:n ja IMF:n yhdessä toteuttamat tukipaketit eurooppalaista solidaarisuutta vai globaalien rahoitusmarkkinoiden yleistä periaatetta ”yksityiset voitot, sosialisoidut riskit”.

Jokseenkin ironista on, että myös OECD, jonka on nähty edistäneen neoliberaalia reformia pitkälti juuri analyysiensä ja suositustensa avulla (Marcussen 2004; Alasuutari & Rasimus 2009), on kritisoinut luottoluokitusyhtiöitä siitä, etteivät ne ainoastaan välitä informaatiota, vaan myös ”esittävät arvioita ja näin nopeuttavat erilaisia kehityskulkuja”. On helppo yhtyä OECD:n pääekonomistin huomioon siitä, kuinka luottoluokitusyhtiöt ovat tuottaneet ”itseään toteuttavia ennusteita”. (HS 8.7.2011.) Itseään toteuttavista ennusteista puhuessaan Robert K. Merton (1968, 475) viittaa niin kutsuttuun Thomasin teoreemaan: ”Jos määrittelemme tilanteet todellisiksi, ne ovat todellisia seurauksiltaan.” Merton havainnollistaa tätä muun muassa 1930-luvun amerikkalaisella pankkikriisillä, jossa menestyvät ja vakavaraiset pankit kaatuivat, kun huhuna alkaneet tilanteen määrittelyt pankkien maksuvalmiudesta vaikuttivat tallettajien käyttäytymiseen tehden huhuista todellisia. Itseään toteuttavat ennusteet ovat aluksi tilanteen erheellisiä määritel-

miä aiheuttaen uudenlaista käyttäytymistä, joka tekee alun perin paikkaansapitämättömästä ajatuksesta toden. Iberian maiden politiikkaa tutkinut Robert M. Fishman (2011) toteaa kirjoituksessaan, että ennen luokituslaitosten suositusten pohjalta tehtyä korkojen nostoa Portugalin talous näytti olevan hyvässä kunnossa, eikä maa ollut erityisen pahasti velkaantunut. Nyt tilanteen (kriisin) ratkaisemisessa auttavat EU, IMF ja Maailmanpankki ja edellyttävät julkisen sektorin laajaa yksityistämistä. Tässä pakkoraossa Portugalin valtionomaisuutta myydään. Kaupan ovat muun muassa kansallinen lentoyhtiö, öljy-yhtiö, energiayhtiöitä, postilaitos ja pääkaupungin metro. Tiukat taloudelliset faktat ovat oikeuttaneet madonlukujen lukemiseen eteläiselle tuhlarille.

Vaikutusvaltaisiin toimijoihin tai numeroihin ja mittareihin vetoamisen lisäksi on muitakin keinoja nimeämisen politiikalle. Yhtenä keinona on dikotomisointi. Siinä, että maailma tai tässä tapauksessa Eurooppa jäsennetään dikotomioiden kautta, ei ole mitään uutta. Useat dikotomisoinnit ovat toimivia ja jopa menestyksellisiä. Ongelmallista ja epäilyksiä herättävää on kuitenkin se, että (kahtia)jaosta seuraa usein yhden osan suosiminen toisen osan kustannuksella (Czarniawska & Joerges 1996, 45). Vuonna 2011 HS:ssa julkaistuista ”kriisimaa Portugali” -haun tuloksena löydettyistä kirjoituksista erotimme seuraavat dikotomiat, jotka uusintavat pohjoinen eteläjaottelua talouskriisipuheessa:

Heikot ja vahvat (euro)maat
Häviäjät ja voittajat
Ottavat ja antavat
Nettomaksajat ja nettosaajat
Kriisimaat ja apua antavat maat
Parhaat euromaat ja vaikeuksiin joutuneet maat
Velkaantuneet ja tiukan talouspolitiikan maat
Oikeat kriisimaat (Kreikka, Portugali, Irlanti) ja kriisimaat (USA)
Oikeat kriisimaat (Kreikka, Portugali, Irlanti) ja velkaantuneet maat (Iso-Britannia, Belgia, Italia, Espanja)

Johtopäätökset ja keskustelua

Portugalin tapaus osoittaa, että kategorisoinneista tulee vallitsevia ja itsestään selviä erityisesti toiston kautta. Kun tutkimus, poliittiset päättäjät ja media ovat tarpeeksi kauan ylläpitäneet kategorioita ja nimenneet Portugalin talouden, kulttuurin ja yhteiskunnan tavalla tai toisella negatiivisin termein, samanlainen kielenkäyttö on

omaksuttu myös portugalilaisten keskuudessa.

Viimeaikainen Etelä-Euroopan maiden kutsuminen taloustieteestä alkunsa saaneella lyhenneellä ja sittemmin laajaan käyttöön levinneellä PIGS-termillä⁴ on kuitenkin räikeydellään aikaansaanut vastarintaa. Ensimmäisenä asiaan reagoi Portugalin valtiovarainministeri vuonna 2008, ja Portugalin ja Espanjan lehdistö julisti sen halventavaksi. Sittemmin merkittävä investointipankki *Barclays Capital* on kieltänyt PIGS-termin käytön ja *Financial Times* on rajoittanut sen käyttöä (Wikipedia 2.8.2011). Myös tätä kirjoittaessa tuoreen EU-puheenjohtajamaan Puolan pääministeri Tusk ”inhoa” kriisimaiden nimitystä sioiksi ja pitää nimitystä ”brutaalina” (HS 2.7.2011). Entä me tutkijat?

Haluamme herätellä keskustelua nimeämisen politiikasta vertailevan yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen ja erityisesti hyvinvointivaltiotutkimuksen saralla. Kun yhä suurempi osa politiikasta on tietoon tai evidenssiin perustuvaa ja kun tutkijoita kaivellaan kammioistaan legitimoidaan politiikkaa ja sen argumentteja asiantuntijuudellaan (esim. Fischer 2009), on mielestämme syytä miettiä aiempaa huolellisemmin, kuinka nimetä erilaisia tapoja elää ja ratkaista yhteiskunnallisia kysymyksiä. Ensinnäkin, vaikka tieteessä voidaan esittää reunahuomautuksia ja ehdollisia tekijöitä, niillä on tapana kadota ja kategorisoinnit ja nimet jatkavat omaa elämänsä politiikan ja julkisen keskustelun sfääreissä. Toiseksi on mahdollista, että lopulta politiikan kohteet alkavat käyttäytyä, kuten niiden oletetaan käyttäytyvän (ks. Miller & Rose 2010). Kun esimerkiksi Portugalia on vuosikymmenien ajan kutsuttu jälkeenjääneeksi, on mahdollista, että se pitää itseään jälkeenjääneenä. Kun se positioidaan Euroopan kartalle yhä uudestaan epäkypsänä ja alkeellisena perässätulijana, on mahdollista, että se vaikuttaa kansalliseen omakuvaan ja poliittiseen toimintaan lamaanuttavasti ja negatiivisesti. Epäilemättä perässätulijan positiot ovat tuoneet mahdollisuuksia rakennerahastojen tukien kautta, mutta ovatko ne myös rajoittaneet niitä ja sulkeneet uusia avauksia? Tätäkin olisi syytä pohtia.

⁴ PIGS-termin yleisyydestä kertoo osaltaan se, että termi on määritelty ja sen käytön historiaa kuvataan laajalti lähteisiin viitaten myös Wikipediassa (http://en.wikipedia.org/wiki/PIGS_%28economics%29).

Kategorisointi ja nimeäminen eivät ole konstitutiivisuuden näkökulmasta erityisen ongelmallista maille, jotka on kategorisoitu ja nimetty ”pohjoismaisiksi hyvinvointivaltioiksi”. Asia on koko lailla käänteinen Etelä-Euroopan kohdalla. Negatiivinen nimeäminen ja yleiskuvaus Etelä-Euroopasta niputtaa maat yhteen ja peittää alleen jossakin maassa tai joissakin maassa esiintyviä positiivisia hyvinvoinnin tuottamisen tai organisoinnin piirteitä, instituutioita ja kulttuuria. Portugalin kohdalla on peittyneet näkyvistä naisten eurooppalaisittain korkea työhön osallistumisen aste. Kun hyvinvointivaltioita on kategorisoitu suhteessa naisten palkkatyöhön osallistumisen asteeseen, korkea osallistumisaste on esitetty osana pohjoismaista mallia (ks. Hearn & Pringle 2006). Tämä on ollut varmasti yksi syy Pohjoismaiden määrittelyssä sukupuolineutraaleiksi ja tasa-arvoisiksi. Portugali on tässä yhteydessä vain ”mielenkiintoinen” tai kiusallinen poikkeus. Tämänkin mittarin suhteen on uusinnettu dikotomista ajattelua, jossa Pohjoismaat ovat tasa-arvon mallimaita ja Etelä-Euroopan maat taas miesvaltaisen kulttuurin viimeisiä linnakkeita. Naisten työhön osallistumisen aste on eittämättä ollut myötävaikuttamassa kuvaan miesvaltaisesta eteläeurooppalaisesta kulttuurista. Näin negatiivinen kuvaus työmarkkinarakenteista on laajennettu koskemaan myös kulttuuria.

Olemme väittäneet, että luodessaan tyypejä ja kategorioita vertaileva tutkimus korostaa samaan kategoriaan luokiteltujen maiden välisiä yhtäläisyyksiä. Näin tehdessään tutkimus tulee häivyttäneeksi kategorioiden sisällä vallitsevien maiden välisiä eroja. Vaikka Etelä-Euroopan maita kuin myös Pohjoismaita yhdistää moni muukin tekijä kuin maantieteellinen sijainti, ne ovat keskenään hyvin erilaisia. Otetaan esimerkiksi juuri naisten työssäkäynti. Yhtenä eteläeurooppalaisia yhteiskuntia kuvaavana tekijänä on pidetty naisten vähäistä palkkatyössä käyntiä verrattuna muuhun Eurooppaan. Vuonna 2010 naisten keskimääräinen työllisyysaste EU:ssa oli 58 %. Vastaava aste Italiassa oli 46 %, Kreikassa 48 %, Espanjassa 52 % ja Portugalissa 61 % (Eurostat 2011). Portugalissa naisten työssäkäynti on yleisempää kuin muissa Etelä-Euroopan maissa ja EU:ssa keskimäärin ja on näin pohjoiseurooppalaista tasoa. Samalla tavoin Pohjoismaita katsotaan yhdistävän naisten palkkatyössä käynnin yleisyys. Naisten työllisyysaste onkin EU:n keskiarvoa suurempi liikkuen Suomen noin 67 prosentista Nor-

jan 73 prosenttiin. Kun katsomme osa-aikatoita tekevien naisten osuutta kaikista työssä käyvistä naisista, kuva yhteneväisestä Pohjolasta muuttuu. Noin 40 % ruotsalaisista, tanskalaisista ja norjalaisista työssä käyvistä naisista tekee osa-aikatoita, mikä on huomattavasti enemmän kuin EU:ssa keskimäärin (32 %). Suomalaisista naisista sen sijaan osa-aikatoita tekee vain noin 20 % ja – vertailun vuoksi – portugalilaisista naisista vain noin 16 %. (Eurostat 2011.)

Etelä-Eurooppaa luonnehditaan myös traditionaaliseksi ja uskonnollisia arvoja ylläpitäväksi. Kuitenkin niistä seitsemästä Euroopan maasta⁵, jotka sallivat samaa sukupuolta olevien avioliitot, kaksi on eteläeurooppalaisia. Espanjasta tuli vuonna 2005 Hollannin (2001) ja Belgian (2004) jälkeen mailman kolmas maa, joka sallii maanlaajuisesti samaa sukupuolta olevien avioliitot. Portugalissa vastaava laki tuli voimaan 2010. (Oinonen 2008; ILGA Europe 2011.)

Emme kiellä tyyppittelyjen ja kategorisointien käyttökelpoisuutta yhtenä tutkimuksen ja yleensä maailman hahmottamisen elementtinä. Sen sijaan peräänkuulutamme sellaista vertailevaa otetta, joka tähtää ymmärtämiseen eikä yleistämiseen (Adcock 2006; Alapuro 2004). Vertailevan tutkimuksen ei tulisi keskittyä ainoastaan samankaltaisuuksien etsimiseen luotujen kategorioiden sisällä ja niistä johdettuihin yleistyksiin. Tutkimuksen ja tutkijoiden tulisi olla erityisen kiinnostuneita erojen havainnoinnista, niiden tulkinnasta ja tutkittavien tapausten erityislaadusta (ks. Moses & Knutsen 2007). Vertailevalla tutkimuksella on paljon tarjottavaa yrittäessämme

ymmärtää maiden historiaa ja nykypäivää. Vertailua tulisi käyttää pikemminkin jonkin tapahtuman tulkintaan eikä niinkään suurten yleistysten tekoon. Yleistysten pinnan alle menevä vertaileva tutkimus johdattaa esittämään uusia kysymyksiä *miksi ja miten*, jotka puolestaan johdattavat syvempään ymmärrykseen.

Jotta pääsisimme kategorioiden pinnan alle, meidän tutkijoiden tulee edellä esitettyjen esimerkkien valossa olla kiinnostuneita siitä, miksi portugalilaiset naiset käyvät eteläisiä kanssaisariaan enemmän töissä ja miksi suomalaiset naiset eivät tee pohjoisten kanssaisartensa lailla enempää osa-aikatoita. Tai miksi portugalilaiset ja espanjalaiset ovat olleet valmiit myöntämään yhtäläiset avioliitto-oikeudet kaikille seksuaalista suuntautumista katsomatta katolisen kirkon vahvasta vastustuksesta huolimatta? Näihin kysymyksiin vastaaminen vaatii monenlaisten aineistojen ja menetelmien käyttöä, se vaatii kontekstin kokonaisvaltaista tuntemista (Anttonen 2005) ja tiheää kuvausta (*thick discription*) (Geertz 1973). Vertailevan tutkimuksen tulisi myös terävöittää ymmärrystämme kontekstista, sillä konteksti tarjoaa konstitutiivisen merkityksen tarkasteltavalle tapahtumalle (Moses & Knutsen 2007, 241).

Mertonia (1968) ja Thomasin teoreemaa lainaten voi itseään toteuttavien ennusteiden kehästä päästä eroon vain hylkäämällä alkuperäisen tilanteen määrittelyn. Kun alkuperäinen oletus on kyseenalaistettu ja uusi tilanteen määrittely esitetty, lakkaa usko isännöimästä todellisuutta. Itsestään selvänä pidettyjen ja syvälle juurtuneiden määrittelyjen kyseenalaistaminen vaatii ”hyvää tahtoa” eli rohkeutta kurkistaa niin arki- kuin tieteellistäkin ajattelua jäsentävien ennako-oleusten taakse.

5 Hollanti (2001), Belgia (2004), Espanja (2005), Norja (2009), Ruotsi (2009), Portugali (2010), Islanti (2010) (ILGA Europe 2011).

KIRJALLISUUS

- Abrahamson, Peter: The welfare modelling business. *Social Policy & Administration* 33 (1999): 4, 394–415
- Adcock, Robert: Generalization in Comparative and Historical Social Science: The Difference that Interpretivism Makes. Teoksessa: Yanow, Dvora & Schwartz-Shea, Peregrine (toim.): *Interpretation and Method. Empirical Research Methods and the Interpretive Turn*. New York: M. E. Sharpe, 2006
- Alapuro, Risto: Historiallisia vertailuja. Teoksessa: Alapuro, Risto & Arminen, Ilkka (toim.): *Vertailevan tutkimuksen ulottuvuuksia*. Porvoo: WSOY, 2004
- Alasuutari, Pertti & Rasimus, Ari: Use of the OECD in justifying policy reforms: the case of Finland. *Journal of Power* 2 (2009): 1, 89–109
- Alestalo, Matti: Pohjoismainen malli ja Suomi. *Sociologia* (2010): 4, 300–309
- Alestalo, Matti & Hort, Sven. E. O. & Kuhnle, Stein: The Nordic model: Conditions, origins, outcomes, lessons. Teoksessa: Kuhnle, Stein & al. (toim.): *The Nordic Welfare State*. Ilmestynyt käännös 2009. Saatavilla englanniksi: http://hertieschool.org/binaries/addon/1244_1244_wp41.pdf (luettu 14.4.2010)
- Anttonen, Anneli: Vertailut ja sosiaalipolitiikan tutkimuksen uusi suunta. *Janus* (2005): 3, 268–288
- Anttonen, Anneli & Sipilä, Jorma: Viisi sosiaalipalvelumallia. *Janus* (1994): 3, 226–248
- Aro, Jari: *Sociologia ja kielenkäyttö*. Retoriikka, narratiivi, metafora. Tampere: Tampereen yliopisto, 1999
- Baldwin, Peter: *The politics of social solidarity: Class bases of the European welfare state 1875–1975*. Cambridge: Cambridge University Press, 1990
- Baldwin, Peter: Can we define a European welfare state model? Teoksessa: Greve, Bent (toim.): *Comparative welfare systems: The Scandinavian model in a period of change*. Basingstoke: Palgrave, 1996
- Bothfeld, Silke: Policy learning “step by step”: The case of deliberative preference formation. Paper presented in the 4th International Conference on “Welfare State change: Policy feedback, the role of ideas, and incrementalism” 30.1.–1.2.2008
- Castles, Francis (toim.): *Families of Nations*. Dartmouth: Aldershot, 1993
- Clarke, John: *Changing welfare, changing states*. New Directions in Social Policy. Lontoo: Sage, 2004
- Czarniawska, Barbara & Joerges, Bernhard: *Travels of ideas*. Teoksessa: Czarniawska, Barbara & Sevón, Guje (toim.): *Translating Organizational Change*. Berlin, Walter de Gruyter, 1996
- Durkheim, Emil: *The rules of sociological method*. Lontoo: Macmillan, 1982 (1895) (Steven Luke-sin johdanto)
- Esping-Andersen, Gøsta: *Three worlds of welfare capitalism*. Cambridge: Polity Press, 1990
- Esping-Andersen, Gøsta (& Gallie, Duncan & Hemerijck, Anton & Myles, John): *Why we need a new welfare state*. Oxford: Oxford University Press, 2002
- European Commission: *Unity, solidarity, diversity for Europe, its people and its territory: second report on economic and social cohesion*. Luxembourg: Publications of the European Communities, 2001
- European Commission: *Regional Policy Info regio. What is regional policy? History of the policy* http://ec.europa.eu/regional_policy/what/milestones/index_en.cfm#5. (Luettu 5.8.2011.) 2011a
- European Commission: *Regional Policy Info regio. Objective 1: less prosperous areas* http://ec.europa.eu/regional_policy/objective1/index_en.htm. (Luettu 5.8.2011.) 2011b
- European Commission: *EU Cohesion Policy 1988–2008: Investing in Europe’s Future*. Info regio, Panorama Magazine, Nr 26, 2008
- European Communities – Commission: *Social Protection in Europe*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 1994
- Eurostat 2011: *Employment rate by gender, age group 15-64 and persons employed part-time*. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/employment_unemployment_lfs/data/main_tables, (Luettu 24.8.2011.)
- Ferrera, Maurizio: “The southern model” of welfare in social Europe. *Journal of European Social Policy* 6 (1996): 1, 17–37
- Fischer, Frank: *Reframing public policy. Discursive politics and deliberative practices*. New York: Oxford University Press, 2003
- Fischer, Frank: *Democracy & Expertise. Reorienting Policy Inquiry*. New York: Oxford University Press, 2009
- Fishman, Robert M.: Portugal’s Unnecessary Bailout. *New York Times*, 12.4.2011 <http://www.nytimes.com/2011/04/13/opinion/13fishman.html?pagewanted=all>. (Luettu 4.5.2011)
- Flora, Peter (toim.): *The Growth to limits: The Western European Welfare States since World War II: offprint Finland*. Berlin: de Gruyter, 1986
- Geertz, Clifford: *The Interpretation of Cultures*. New York: Basic Books, 1973
- GOP 1989–1991, *Grandes Opções do Plano (GOP) 1976–2009*. (Vuodesta 2000 lähtien nämä dokumentit ovat saatavissa osoitteesta: www.dpp.pt. Aiemmat GOP-dokumentit ovat saatavissa samasta tietokannasta, mutta ne vaativat salasanan.) Lisboa: Assembleia da República
- Gough, Ian & Bradshaw, Jonathan & Ditch, John & Eardley, Tony & Whiteford, Peter: Social assistance in OECD countries. *Journal of European Social Policy* 7 (1997): 1, 17–43
- Guillen, Ana M. & Matsaganis, Manos: Testing the “social dumping Hypothesis in Southern Europe: welfare Policies in Greece and Spain during the last 20 years. *Journal of European Social Policy* 10 (2000): 2, 120–145
- Hajer, Maarten: *The Politics of Environmental Discourse. Ecological Modernization and the Policy Process*. Oxford: Clarendon Press, 1995
- Hearn, Jeff & Pringle, Keith: *Men, masculinities and*

- children: Some European perspectives. *Critical Social Policy* 26 (2006): 2, 365–389
- Hellsten, Katri: Hyvinvointivaltiomallit ja niiden empiiriset vastineet. *Janus* (1995): 4, 424–435
- ILGA Europe: Equality for lesbian, gay, bisexual, trans and intersex people in Europe. http://www.ilga-europe.org/home/guide/country_by_country. (Luettu 24.8.2011)
- Jepsen, Maria & Serrano Pascual, Amparo: The European Social Model: an exercise in deconstruction. *Journal of European Social Policy* 15 (2005): 3, 231–245
- Kangas, Olli: *The Politics of Social Rights*. Stockholm, Swedish Institute for Social Research, 1991
- Katrougalos, George: The south European welfare model: The Greek welfare state, in search of identity. *Journal of European Social Policy* 6 (1996): 1, 39–60
- Keränen, Marja: Vertaileva ja poikkikulttuurinen tutkimus. Kaksi tapaa lähestyä muita maita. *Politiikka* 43 (2001): 2, 89–92
- Kosonen, Pekka: Eurooppalaiset hyvinvointivaltiot: Yhdentymistä ja hajaantumista. Helsinki: Gaudeamus, 1995
- Kuisma, Mikko: Social Democratic Internationalism and the Welfare State After the “Golden Age”. *Cooperation and Conflict* 42 (2007): 1, 9–26
- Miller, Peter & Rose, Nicholas: *Miten meitä hallitaan*. Tampere: Vastapaino, 2010
- Leibfried, Stephan: Towards a European welfare state? On integrating poverty regimes into the European community. Teoksessa: Ferge, Zsuzsa & Kolberg, Jon Eivind (toim.): *Social policy in a changing Europe*. Frankfurt am Main: Campus, 1992
- Lessenich, Stephen: “Three worlds of welfare capitalism” – oder vier? Strukturwandel arbeits- und sozialpolitischer Regulierungsmuster in Spanien. *Politische Vierteljahresschrift* 35 (1994): 2, 224–244
- Marcussen, Martin: OECD Governance through Soft Law. Teoksessa: Mörth, Ulrika (toim.): *Soft Law in Governance and Regulation. An Interdisciplinary Analysis*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2004
- Medina Carreira, Henrique: *As políticas sociais em Portugal*. Lisboa: Gradiva, 1996
- Merton, Robert K.: *Social Theory and Social Structure*. New York, The Free Press, 1968
- Moreno, Luis: Survival of the European welfare state. Reconstructing the welfare state in southern Europe. Teoksessa: Kuhnle, Stein (toim.): *Survival of the European welfare state* London: Routledge, 2000
- Moses, Jonathon & Knutsen, Torbjørn: *Ways of Knowing. Competing Methodologies in Social and Political Research*. Basingstoke & New York: Palgrave Macmillan, 2007
- Muffels, Ruud & Fouarge, Didier: The role of European welfare state in explaining resources deprivation. *Social Indicators Research* 68 (2004): 3, 299–330
- Mätzke, Margitta & Ostner, Ilona: Postscript: ideas and agents of change in time. *Journal of European Social Policy* 20 (2010): 5, 468–476
- Navarro, Vicente & Shi, Leiyu: The political context of social inequalities and health. *Social Science & Medicine* 52 (2001): 3, 481–491
- Noël, Alain: The New Global Politics of Poverty. *Global Social Policy* (2006) 6, 304–333
- Oinonen, Eriikka: *Families in Converging Europe*. Houndmills, Basingstoke & New York: Palgrave Macmillan, 2008
- Oinonen, Eriikka & Alestalo, Matti: Aikuisuuteen siirtyminen Euroopassa: vertailevan tutkimuksen metodologisia ongelmia. Teoksessa: Järventie, I. & Lähde, M. & Paavonen, J. (toim.): *Lapsuus ja kasvuympäristöt – tutkimuksen kuvia*. Helsinki: Yliopistopaino, 2006
- Orloff, Ann: Gender and the Social Rights of Citizenship. *American Sociological Review* 58 (1993), 303–328
- Palme, Joakim: *Pension Rights in Welfare Capitalism*. Stockholm: Swedish Institute for Social Research, 1990
- Palola, Elina: Näkökulmia eurooppalaiseen sosiaalipolitiikkaan: malli, väestö, resurssit ja kommunikatio. Helsinki: Stakes, 2007
- Programa do XIV Governo Constitucional (1999–2002). *Hallitusohjelmat (1976–2009) ovat saatavilla osoitteessa: http://www.portugal.gov.pt/Portal/PT/Governos/Governos_Constitucionais/*. Lisboa: Presidência do Conselho de Ministros
- Ragin, Charles C.: *The comparative method. Moving beyond qualitative and quantitative strategies*. Berkeley: University of California Press, 1987
- Rhodes, Martin (toim.): *Southern European welfare states. Between crisis and reform*. London: Frank Cass, 1997
- Saari, Juho: Suomen malli vertailevissa indekseissä. Teoksessa: Saari, Juho (toim.): *Suomen malli – Murroksesta menestykseen?* Helsinki: Yliopistopaino, 2006
- Santana, Paula: Ageing in Portugal. Regional Inequities in health and health care. *Social Science & Medicine* 50 (2000): 7–8, 1025–1036
- Sapir, André (toim.): *An Agenda for Growing Europe. Making the EU Economic System Deliver*. Report of an Independent High-Level Study Group established on the initiative of the President of the European Commission. New York: Oxford University Press, 2004
- Saukko, Paula: *Doing Research in Cultural Studies. An Introduction to Classical and New Methodological Approaches*. Lontoo: Sage, 2003
- Savio, Annikki: Euroopan unionin sosiaalinen ulottuvuus sosiaalipoliittisena ohjausmekanismina. Helsinki: Stakes, 2001
- Schram, Sanford: Postmodern Policy Analysis: Discourse and Identity in Welfare Policy. *Policy Sciences* 26 (1993): 3, 249–270
- Tervonen-Gonçalves, Leena: From averages to best performers. Use of comparisons in identity-formation. Forthcoming 2012
- Tilly, Charles: *Explaining social processes*. London: Paradigm Publishers, 2008

Tsipouri, Lena: Regional Foresight in the Cohesion Countries: Experiences, concepts and lessons learned. Paper prepared for the STRATA-ETAN Expert Group Action on "Mobilizing the regional foresight potential for an enlarged European Union". European Commission – Research DG – Directorate K. May 2002. Brussels

Wallace, Helen: The institutional setting. Five variations on a theme. In: Wallace, Helen &

Wallace, William & Pollack, Mark (eds): Policy-making in the European Union. Oxford: Oxford University Press, 2000

Wikipedia, PIGS (economics), http://en.wikipedia.org/wiki/PIGS_%28economics%29. (Luettu 2.8.2011.)

Yanow, Dvora: Conducting Interpretive Policy Analysis. London: Sage Publications, 2000.

ENGLISH SUMMARY

Leena Tervonen-Gonçalves & Eriikka Oinonen: The power of comparison (Vertailun valta)

Comparative social research often produces categorizations and classifications that highlight differences or similarities based on the analysis of statistical data. An important part of comparison is labeling, which can be understood as a tool to communicate and describe the outcomes of comparisons. Although comparisons are central to both research and European policy-making, the debate on labeling and categorization and the associated power of comparisons has been scarce. This article aims at stimulating discussion about the role and nature of comparisons and categorizations in constituting reality. Categorizations do not only reflect the diversity of European reality but constitute the current and future Europe in which we live. The empirical focus of our article is on how Southern Europe and Portugal, in particular, has been described and labeled in the social scientific research literature, in the realm of the EU policy and in Finnish media and how these labels have been taken in Portugal.

Our data consists of comparative welfare state research published over the past three decades, reports and publications on the EU cohesion policy, Portugal's government programmes and articles published in the biggest Finnish newspaper Helsingin Sanomat in 2011. We apply a genealogical reading to the data and ask how certain ways of thinking become predominant and taken for granted during the given time period. Our analysis that focus particularly on the

identification of repeated discourses throughout the data reveals that Southern Europe appears as primitive, poor, immature and backward and Portugal is pictured as a deeply indebted and weak crisis country depending on the benevolence of other countries. In our data labelling has been carried out and promoted by means of repetition and dichotomizations and by using classifications and numerical indicators. Furthermore the texts have appealed to the authority of science and evidence-based politics and to influential opinion leaders.

We would like to encourage the researchers to break from the current trend of Scandocentrism (Alestalo et al. 2009) and to question deeply rooted presumptions related to this regional bias in European comparative research. As politics relies more and more heavily on knowledge or evidence, and researchers are called upon to lend their expertise and legitimize politics and its arguments, we feel it is necessary to give more careful thought to the question of how to describe and label different ways of living and resolving social issues. Firstly, even though it is possible in research to make comments and specify conditional factors, they tend to disappear and categorizations and labels continue on their own life in the spheres of politics and public debate. Secondly, it is possible that in the end, the objects of politics begin to behave as they are expected to behave.

Keywords: categorization, labelling, comparative research